

עלון לב המועדים

גליון ה-100 נושא "מאה ברכות"

מי תיקן אמירת מאה ברכות

יש אומרים: שמשנה יסדה ושכחום וחזר דוד ויסדם ואחר זמנו של דוד שכחום וחזרו חכמי התלמוד ויסדום (מהזור ויטרי, (המנהיג דיני תפילה עמוד כז ד"ה ודבר, כד הקמת ערך ברכה).

זמן שמשנה תיקן בשעה שנתן מאה אדנים למשכן שהם כנגד מאה ברכות (הרי"ב מגלה עמוקות).

יש אומרים: שדוד המלך תיקנו (טור מו א, מדרש רבה במדבר יח כא).

יש אומרים: שאנשי כנסת הגדולה תיקנו (יראים מצוה י' וביראים השלם מצווה רנה).

זמן המצווה

יש אומרים: שזמנה מערב עד ערב (ספר העתים קצה), וכן מוכח מהמשנ"ב (מו ס"ק יד) כשמונה את מנין הברכות מונה מהלילה ברכת המפיל, וכן בסימן רצ"א ס"ק א לגבי השלמת מאה ברכות בשבת כתב וגם בליל שבת קדש טוב שישלים בה מאה הברכות **יש אומרים:** שזמנה מבוקר עד בוקר (סדר היום, מחזור ויטרי).

נפק"מ אם מונים מהיום או מהלילה

לגבי שבת ויו"ט ויו"ב שאם מונים מהיום לא חסר שום ברכה שיש עוד י"ב ברכות של שמו"ע של מוצ"ש וב' ברכות של ברכות הבדלה ו' דסעודת מלווה מלכה.

ולמעשה הלכה כשיטה ראשונה שמונים מערב עד ערב (סדר היום, עיין במשנ"ב ריש ס"ק יד שמנה את מנין מאה ברכות מברכת המפיל).

מנין הברכות

בלילה שהולך לישון מברך ברכת המפיל, **בשחר** מברך על נטילת ידים, ו"אשר יצר", ועוד שש עשרה ברכות בברכת השחר, ושלוש ברכות של ברכות התורה הרי כ"ב, ברכת ציצית ותפילין עוד שלוש הרי כ"ה,

"ברוך שאמר" וישתבח" עוד שתים וברכת ק"ש שחרית וערבית עם ברכת "יראו ענינו" שמונה הרי ל"ה, וחמישים ושבע ברכות של ג' תפילות הרי צ"ב ובשתי סעודות שאדם סועד אחד שחרית

"תניא היה רבי מאיר אומר "חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום" שנאמר (דברים י) "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך" (מנחות מג, ב שו"ע מו ג).

ביאור הלימוד

"מה ה' אלהיך" אל תקרי מה אלא מאה דהיינו מה מלשון מאה, כלומר שחייב אדם לברך מאה ברכות (רש"י שם ד"ה מה, עין תוס' שם ד"ה שואל).

ביאור אחר: דהוי מלא דהיינו שמילת שואל כתובה בכתוב מלא עם וי"ו ויש מאה אותיות בפסוק "ועתה ישראל וכו'" שרומזו על חיוב מאה ברכות (תוס' שם).

ביאור אחר: לפי שתיתב "מה" עולה בא"ת ב"ש מאה כי אות מ' בא"ת ב"ש הוא י' וה' בא"ת ב"ש הוא צ' וי' וצ' עולים בגימטריא למאה (תוס' שם).

ביאור אחר: לפי שבפסוק יש צ"ט אותיות ועל זה נאמר אל תקרי מה אלא מאה כדי שהאלף של מאה תשלים למאה אותיות (תוס' שם).

מאה ברכות - הטעם בחיוב מאה ברכות

לפי שהיו מתים בכל יום מאה נפשות מישראל ולא היו יודעים על מה עד שחקר [דוד המלך] והבין ברוח הקודש ותקן להם ישראל מאה ברכות ועל כן תקנו חכמים ז"ל אלו הברכות על סדר היום והנהגתו, להשלים מאה ברכות (טור מו א, ב"ח שם, משנ"ב מו ס"ק יד). [מבואר שהגזרה זו קיימת גם היום וכזכות המאה ברכות אנו ניצולים בזה דאל"כ קשה אם המגפה היתה בזמן דוד מדוע נקבעה כחובה (ב"ח מו)]

טעם אחר: לפי שהברכות מזכירות לאדם שהכל בידי שמים כשאנו מברכים "המחזיר נשמות לפגרים מתים" "פוקח עורים" "אתה חונן" ועל ידי זה יבוא המברך לירא את השם (מהר"ם שיק מנחות מג, ב).

טעם אחר: מאה ברכות כנגד צ"ח קללות הכתובים במשנה תורה ואם נוסף עליהם המילים "כל חולי" ו"כל מכה" הרי מאה קללות ועל ידי מאה ברכות ינצלו מהקללות הנ"ל (בעל הטורים דברים וז).

ואחת ערבית יש שש עשרה, [כל סעודה יש ח' ברכות "על נמילת ידים" המוציא וד' דברכת המזון] וכשהוא שותה כוס בברכת המזון מברך לפניה ולאחריה הרי בסך הכל מאה ושמונה ברכות (משנ"ב מו ס"ק יד).

הטעם שאין מברכים על מצוות מאה ברכות

כיון שאי אפשר לקיים בבת אחת וכמו שמצאנו שהטעם שאין מברכים על ד' כוסות בליל הסדר כיון שאינו עושה בבת אחת (רוקח רפג, אבודרהם פסח) ה"ה הכא (ספר מאה ברכות סימן א שם ב).

טעם אחר: לפי שהז"ל לא תקנו ברכה על מצווה שהיא עצמה ברכה כמו שמצאנו ברכה על ברכת המזון וה"ה במצוות מאה ברכות (ספר מאה ברכות שם ע"פ מאירי ברכות יב, ב)

לברך בעצמו

צריך להשתדל לכתחילה לברך מנין מאה ברכות בעצמו ולא לצאת ידי חובה בענית אמן (כ"ח מו ד"ה ומ"ש, שו"ת המב"ט ח"א ק"ז קפ). ובברכות שיש הידור שאחד יברך ויוציא את הרבים פשוט שעולים למנין מאה ברכות (הגרשו"א ה"ש תפילה פרק כב ד"ה מג).

ברכה ממש או ענית אמן - יש אומרים: שלא יסמוך על ענית אמן אלא יברך בעצמו (כ"ח מו ד"ה ומ"ש).

נשים במצוות מאה ברכות

יש אומרים: שנשים פטורות ממצווה זו, **והטעם:** משום שהרבה מהברכות שנתקנו על ידי הז"ל להשלים מאה ברכות נשים פטורות כגון ברכת הציצית ותפילין וברכות התורה "ברכו" "ק"ש" ו"המפיל" (הגרשו"א הליכות שלמה תפילה פרק כב כה ד"ה שם מד, שו"ת שבט הלוי ח"ב ס' כג, הליכות ביתה פרק יג א בשם הגר"ש"א).

ראייה נוספת: מיו"ב שנשים חסרות הרבה ברכות וא"א להשלימם על ידי ברכת הנהנין ואיך יקימו אלא מסתבר שאינן חייבות בחיוב זה (ספר הליכות ביתה יג א בשם הגר"ש"א, שו"ת עטרת פז).

יש אומרים: שנשים חייבות ואע"פ שחסר להם צריכות להכניס את עצמן לידי חיוב, **והטעם:** לפי שטעם אמירת מאה ברכות לפי שהיו מתים בכל יום מאה נפשות בישראל וטעם זה שייך גם בנשים (הגר"ש"א עיין ספר הליכות ביתה שם).

ימים שחסר בהם ממנין מאה ברכות

שבתות וימים טובים שאין תפילת שמו"ע אלא ז', יו"ט חסר ממנין של שבת שש ברכות לפי שאין סעודה שלישית הרי שנשא 74 ימי תענית שחסר ברכה על האוכל וברכת המזון. מי שאינו ישן בלילה חסר לו מברכות השחר.

השלמה בשבתות וימים טובים

יש אומרים: שישלים על ידי אכילת פירות ומגדים (מנחות מג, ב, שו"ע רצ א, משנ"ב מו ס"ק יד).

השלמה בברכות התורה והפטרה: ואם אין לו ישלים על ידי ברכות התורה וברכות הפטרה ויש בהם עשרים ושבע ברכות כ"ב ברכות אחר י"א קוראים שמברכים לפניה ולאחריה [שחרית שמונה – שבעה קוראים והמפטיר, ובמנחה עוד שלוש] וחמשה ברכות הפטרה (שו"ע רפד ג, משנ"ב מו שם).

יש אומרים: שהשלמה זו רק כשאין לו פירות לברך והראייה מהגמרא (מנחות מג, א) שר' חייא היה משלים מאה ברכות בפירות ובודאי שהיה הולך לבית הכנסת בעירו והיה יכול לשמוע הברכות אלא לא אמרו כן אלא כאין לו פירות ומיני מגדים (מנ"א מו שכך כתבו שו"ת המב"ט ח"א סימן קיט).

וכן יכול להשלים בשעת הדחק בשמיעת חזרת הש"ץ (משנ"ב שם).

אמירת "אין כאלהנו": יש אומרים שהסיבה שתקנו לומר "אין כאלהנו" בשבת לפי שאנו אומרים בו ד' פעמים "אין" וד' פעמים "מי" וד' פעמים "נודה" ר"ת "אמן מי נודה" ולאחר מכן אומרים "ברוך אליהנו" ו"אתה הוא" והרי זה כאילו אומרים י"ב פעמים "ברוך אתה אמן" כדי להשלים את י"ב הברכות החסרות בשבת (מהזור ויטרי א, משנ"ב תרכב ס"ק ח).

יש אומרים: שאין זה משלים את מנין מאה הברכות, **והטעם:** משום שעדיין לא משלימים בזה כל הברכות החסרות בשבת (מנהיג דיני תפילה עמוד לא) ועוד שקי"ל כר' יוחנן (ברכות מ, ב) שכל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה וכל שכן כאן שאין בה לא שם ולא מלכות (מנהיג שם). ביו"ב חסר עוד שלוש ויכול להשלים על ידי ברכת בשמים וברכת "אשר יצר" (משנ"ב מו ס"ק יד).

להוסיף על מאה ברכות

ואם יכול אדם להוסיף על מאה ברכות הרי זה משובח, וכמו שאמר דוד המלך (תהילים עא) "והוספתי על כל תהלתך" ואומר "פי יספר צדקתך כל היום תשועתך כי לא ידעתי ספרות" (מור מו א).

שיודע שלא יגיע למנין מאה ברכות

יש אומרים: שאם יודע שלא יגיע למנין מאה ברכות אין ענין לברך כמה שיותר ברכות (הגר"י מבריסק תשובות והנהגות ח"ד ס' קנג).

יש אומרים: שיש ענין להרבות בברכות אף אם לא יגיע למנין מאה (הגר"ק אישי ישראל פרק ה הערה פט), **והראייה** מהרמב"ם (פרק יא הלכות ברכות הלכה טו) שכתב "יזהר אדם בברכה שאינה צריכה וירבה בברכות הצריכות".

הלכות והליכות חג השבועות מתוך לב המועדים "חג השבועות"

הטעם שחג השבועות יום אחד

לפי שהוא בעונת המלאכה וחם הכתוב לבטל ישראל ממלאכתם, משא"כ פסח וסוכות שאינם בעונת מלאכה (ספרי דברים פ' ראה פייסקא קמ). ולכן גם נקרא עצרת יותר משאר המועדים אע"פ שלשון עצרת נזכר בתורה גם על שמיני עצרת וכן על שביעי של פסח לפי שנעצרים בו מלאכה, משא"כ פסח וסוכות שאינם באיסור מלאכה.

במנהג לאכול מאכלי חלב

ונוהגים בכל מקום לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות

(שו"ע או"ח תצד ג)

הטעם: בדומה לשתי תבשילים בפסח שאחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, כך בשבועות אוכלים מאכל חלב ואחר כך מאכל בשר זכר לשתי הלח הקרבים ביום זה (רמ"א תצד, ב).

טעם אחר: לפי שכשהיו ישראל בהר סיני נצטוו על המצוות ולא היה להם מה לאכול לפי שהכלים היו אסורים וגם לשחוט לוקח כמה ימים עד שימצאו את כל מה שנדרש לכך, בדיקת סבין ואחר השחיטה לנקר ולמלות הבשר ועוד הלכות, ולכן אכלו רק חלב ולזכר זה אנו אוכלים מאכלי חלב (משגי"ב תצד ס"ק יב).

מנהג שטיחת עשבים בבית הכנסת ובבתים

נהגו לשטוח עשבים בשבועות בבית הכנסת ובבתים (שו"ע תצד, ג)

הטעם: זכר לשמחת מתן תורה (שו"ע תצד, ג) שהיו עשבים סביב הר סיני שנאמר (שמות לד, א) "גם הצאן והבקר אל ירעו" מכאן שהיה מרעה לבהמות (לבוש תצד, א, משגי"ב שם ס"ק י).

טעם אחר לזכרו של משה רבינו שנולד בו' אדר והצפינו אותו שלושה חודשים (שמות ב, ב) עד ז' בסיון ואז (שמות ב, א) "ותשם אותו בסוף על שפת היאור" ולזכר הצלתו של משה אנו מקשטים את הבית בענפים ובריק (אוצר כל מנהגי ישרון סימן סא ב).

סמך למנהג שטיחת עשבים מצאנו ממה שכתוב באגדה שהמן אמר לאחשורוש דמנהג ישראל לשטוח עשבים בעצרת (ברכי יוסף).

יש שנהגו להניח אילנות בבית הכנסת (מג"א תצד, ה)

והטעם: לפי שבעצרת נידונים על פירות האילן (ראש השנה טז, א), לכן מניחים אילנות בבית כנסת ובבתים כדי להתפלל ולזכות בדין (מג"א תצד, ה).

והגר"א (מעשה רב השלם קצו ב, חיי אדם כלל קלא אות יג) ביטל מנהג זה לפי שכך נוהגים הגוים ביום אידם להניח אילנות בבתיהם וכתוב (ויקרא יח, ג) "בחוקתיהם לא תלכו".

ומסתבר שהגר"א לא ביטל אלא מנהג העמדת האילנות אך לא אסר לשטוח עשבים ופרחים בבתים ובבתי הכנסת (הגרשו"א ועלוה לא יכול ה"א עמוד קפה, הגרשו"א הלכות חג בחג ספירת העומר ושבועות ע' קיא).

טעם אחר: משום שהתורה נקראת "עין חיים" ולכן ביום שניתנה תורה מעמידים עצים לכבודה (מלמד להועיל).

אקדמות

באקדמות אנו מודים ומשבחים לקב"ה על שבחר בישראל ונתן לנו את התורה ומספרים על רוב הטוב שצפון ממנה לעתיד לבוא (לבוש תצד א).

יש שבארו על פי התוס' במגילה (כד, א ד"ה ואם היו) שכתב שאף שהפסקין לתרגם את התורה מ"מ השאירו את התרגום בפסח ובשבועות משום פירסומי ניסא, ולפ"ז אמירת אקדמות היא נטילת רשות לתרגם, ואע"פ שהתרגום התבטל לגמרי היום, מ"מ נשאר המנהג לקרוא את האקדמות (הר"ם וואלף היינדהיים בספרו הבנת המקרא שמות).

מחבר האקדמות

ר' מאיר ב"ר יצחק ש"ץ מורמיוז שאמר שלגודל מעלת הפיוט נאמר בלשון ארמית כדי שלא יתקנאו בו מלאכי השרת. **יש אומרים:** שהיבר פיוט זה אחר שהיה לו ויכוח עם כומר אחד [ניתן לראות עקבות הויכוח בפיוט] ואחרי שניצח את הכומר חיבר שיר נפלא זה (זיו המנהגים כד).

אקדמות מחולק לג' חלקים

חלק ראשון בו אנו אומרים שבחו של הקב"ה בבריאת העולם ומלאכי השרת, ובבחירת עם ישראל להללו ולשבחו.

בחלק השני, מתאר את הויכוח של אומות העולם עם ישראל הנרדפים בגולה ונהרגים על קידוש ה', והאומות מסיתים אותם לעזוב אמונתם ולהתבולל בגוים, והם משיבים "כי מקוים הם לישועה ולנאולה ורב טוב הצפון להם לעולם הבא".

בחלק השלישי, מתאר המשורר את ימות המשיח איך המלחמה בין שור הבר והליותן ואת שכרם של הצדיקים הוזכים להנות מסעודת שניהם, בצירוף שמן האפרסמון ויין המשומר מששת ימי בראשית.

בסיום הפיוט מודה הפייטן לקב"ה שנתן לנו את התורה הקדושה תורת אמת.

באקדמות יש תשעים חרוזים והוא מתחיל בסדר א' - ב' כפול ור"ת של שאר החרוזים מצטרפים למשפט "מאיר ב"ר רב יצחק יגדל תורה ובמעשים טובים אמן חזק ואמין".

עשרה תיבות: כל שורה מהשיר מורכבת מעשרה תיבות [מלבד שוא וחטף שאין עולה מן המניין]. **והטעם:** לרמז לעשרה דברות שקוראים באותו היום (מועדי קדשך פרק כה, קכה בשם הספרים).

סיום החרוזים בתא

הטעם שכל החרוזים מסתיימים במילה תא, לרמז על התורה שפיוט זה חובר לכבודה, שאין לה חקר וסוף וכיון שהשלים אדם תלמודו והגיע עד לאות ת' מיד חוזר והוגה מא' מבראשית (ספר התודעה).

אקדמות בארמית

הטעם שנאמר בלשון ארמית, לפי שמלאכי השרת אינם מבינים לשון ארמית, ובכדי שלא יתקנאו בישראל בשל שיר יקר ונשגב שאין בדוגמתו לא בעליונים ולא בתחתונים חיבר המשורר בלשון ארמית (סידור יעב"ץ).

טעם אחר: לפי שרצה המחבר שכל העם יבינו זאת ואם היה מחבר בלשון הקודש, היו הרבה מהם שלא היו מבינים לשון הקדוש ולכן חיבר בלשונם ארמית (ספר שיר אקדמות).

טעם אחר: מפחד הגוים שעלולים לראות בו פניעה בדתם ואמונתם ודבר ידוע שהכמרים מבינים לשון הקודש לכן חיברו בלשון ארמית (מהזורים, בשביל הפרשה).

נהגו לקרוא מגילת רות בשבועות (רמ"א תצ"ט)

הטעם: לפי שבמגילת רות מסופר מעשה הגירות של רות שאמרה (רות א טז) "עמך עמי ואלהיך אלהי" והוא זכר למתן תורה שכל ישראל היו בבחינת גרים המקבלים עליהם עול מלכות שמים (מהזור ויטרי הובא באבודרהם).

טעם אחר: לפי שדוד המלך נפטר בעצרת (כמבואר בתוס' הגיגה יז, א ד"ה אף עצרת) והקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים (כמבואר בקידושין לה, א) וכיון שמת בעצרת נולד גם בעצרת ומגילת רות נכתבה ליחס את דוד כמו שמסיים (רות ד, כב) "וישי הוליד את דוד" (שערי תשובה על שו"ע תצד א).

טעם אחר: בדרך רמז, לפי שישראל קיבלו עליהם במתן תורה תר"ו מצוות נוסף על ז' מצוות בני נח ובסה"כ עולה לתרי"ג מצוות, ולכן תיקנו לקרוא מגילת רות כי רות הוא מספר תר"ו [כמספר המצוות שקיבלו במתן תורה]. (בשם הגר"א מוילנא, מטעמים דף כט).

איסורו חג

ביאור: יום שלאחר ג' רגלים נקרא איסורו חג. יש שקראו לו בשם "בריה דמועדא" (ירושלמי ע"ז פרק א הלכה א) ביאור בן המועד דהיינו קדושתו נולדה ונמשכה מקדושת המועד.

"יום טובח"

איסורו של חג השבועות נקרא גם בשם יום טובח, ביאור כשעצרת חל בשבת [כשהיו מקדשים על פי הראייה] היו מקריבים את קרבנות החג ביום א' דהוא איסור חג, **והטעם דביום א':** לפי שאין קרבן יחיד דוחה שבת וכיון שלפעמים חל בשבת עשאהו גם בכל שנה וגם בזמן הזה כיו"ט ואסור בתענית והספד.

טעם איסורו חג

זכר למקדש שהיה טעון לינה וכתוב (דברים טז ז) "ופנית והלכת לאהליך" ואז היו פונים לאוהליהם מירושלים שמחים ומוב לב (חת"ס בהידושויו להלכות פסח ס' תכט ס"ק ט).

טעם אחר: משום כבוד המועד כדי שלא יראה את עצמו כאילו קץ בהוצאות שהוציא במועד (ספר מנורת המאור פרק ה כבוד שבתות וימים טובים עמוד 612).

טעם אחר: לפי ששמחים אנו על שזכינו לקיים החג כהלכתו וע"ז עושים סעודה לשמחה על קיום מצוות יו"ט (חת"ס עה"ת במדבר קלב ב ד"ה וביום השמיני).

טעם אחר: משום אחיהם שבחול' שהיו עושים יו"ט שלא יאמרו הגוים שישראל עושים אגודות אגודות (שדי חמד כללים מערכת האלף אות קנד).

טעם אחר: לפי שקרבן שלמים נאכל לשני ימים ולילה א"כ יום שאחר היו"ט יש עוד בשר קרבן וגם הנשיאים הקריבו שלמים (שו"ת בית אב הובא בשדי חמד כללים א תקמג קנד).

הטעם שצריך אדם לשמוח ולכבד במאכל ומשתה באיסורו חג, כדי שלא יראה כאילו קצה נפשו בהוצאות שהוציא במועד (מנורת המאור).

בגדי שבת: יש שנהגו ללכת עם בגדי שבת, **והטעם:** לכבוד איסור חג ולכבוד אחיהם שבגולה שעושים ב' ימים יו"ט (דרכי חיים ושולם תקבר).

להערות והארות ותרומות: ל.ב ראב"ד 5 אלעד 052-7668608

לקבלת העלון ועלונים קודמים

במייל: lev17382@gmail.com